

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie.
Wydział Zamiejscowy w Poznaniu

MARTA MACIĄG-BUDKOWSKA, TERESA RZEPA

martakmaciag@gmail.com, trz@data.pl

Jaka jest „idealna matka”?
Rozumienie roli matki przez współczesne kobiety

What Is the “Perfect Mother” Like? Understanding
of the Role of Mother among Modern Women

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu autorki próbują udzielić odpowiedzi na pytanie, jak współczesne Polki rozumieją rolę matki i czy to rozumienie odnosi się do teoretycznego modelu idealnej/dobrej matki określonego przez M. Ziemiąską. W tym celu wyszczególniono 35 wskaźników postaw rodzicielskich, po czym odniesiono się do internetowych dyskursów na temat macierzyństwa upublicznionych za pośrednictwem sześciu blogów prowadzonych przez współczesne matki. Dzięki przeprowadzonej analizie doświadczeń macierzyńskich (opublikowanych w ciągu roku) rozpoznano nie tylko aktualną reinterpretację wyobrażeń o matce idealnej, ale także różnorodność postaw rodzicielskich typowych dla współczesnych Polek. Interpretacji wyników dokonano w oparciu o Interpretacyjną Analizę Fenomenologiczną.

Słowa kluczowe: postawa rodzicielska; macierzyństwo; idealna matka; matka Polka

WPROWADZENIE

Rola matki należy do kategorii ról społecznych definiowanych jako wzorzec zachowań oczekiwanych od osoby znajdującej się w danej sytuacji, z uwzględnieniem kontekstu kulturowego i społecznego (Gerrig, Zimbardo 2006). Rolę matki umiejscawia się w kategoriach: tożsamościowych jako centralną cechę kobiecości (Budrowska 2000; Titkow 2007; Kasten 2013; Welldon 2016), archetypicznych (Błocian 2007), spełniania zadań rozwojowych (Hulewska 2002; Bakiera 2009) i samorealizacji (Olcoń-Kubicka 2009a; Garncarek 2013; Gracka-Tomaszewska

2014). Ostatnio, ze względu na zmiany funkcjonowania kobiet w życiu prywatnym i publicznym, coraz częściej mówi się o dynamice oczekiwań i norm społecznych oraz stereotypów dotyczących matek (Budrowska 2000; Wojciechowska 2002a, 2002b; Titkow 2007).

W literaturze psychologicznej rola matki jest opisywana najczęściej przez pryzmat postawy wobec dziecka. Ziemska (2009) definiuje postawę macierzyńską jako tendencję do zachowania się wobec dziecka w specyficzny sposób. Składają się na nią komponenty: uczuciowy – wyrażany poprzez wypowiedzi i zachowania, myślowy – wyrażany werbalnie, działaniowy – w postaci zachowań. Te definicję uzupełniają wskazane przez Ziemską warunki efektywności przyjęcia roli: przeświadczenie o jej ważności, stopień identyfikacji z nią oraz treść motywacji do współżycia w rodzinie.

Postawy rodzicielskie są zarazem plastyczne, dzięki zmienności uzależnionej od etapu rozwoju dziecka (Tyszkowa 2004; Ziemska 2009), i konserwatywne co do zmian w zakresie treści postawy (Wojciechowska 2002a, 2002b). Postawa matki wobec dziecka wiąże się więc z uniwersalnym wzorcem, zasadniczo odpornym na wpływy kulturowe (Tyszkowa 2004; Płopa 2005). To ustalenie szczególnie dotyczy komponentu uczuciowego postawy macierzyńskiej (Budrowska 2000). Z drugiej strony nowe wyzwania wobec kobiet, wynikające z przemian w modelu rodziny (Wojciechowska 2002a, 2002b), a także nowe wzorce ojcostwa (Płopa 2005), odraczanie podejmowania roli rodzicielskiej (Wojciechowska 2002a, 2002b), różne modele i sposoby konstruowania rodziny (Slany 2013; Willan-Horla 2013), zwiększenie liczby ról podejmowanych przez kobiety (Budrowska 2000; Wojciechowska 2002a; Titkow 2012; Bakiera 2013) modyfikują zakres zachowań wpisanych w omawiany wzorzec. Stąd też w literaturze zajmującej się problematyką macierzyństwa zaczęto podważać trafność określenia „dobra/idealna matka” (Budrowska 2000; Olcoń-Kubicka 2009a; Brown 2012; Badinter 2013; Kasten 2013; Graff 2014), powołując się na indywidualny wymiar doświadczania macierzyństwa, tak trudny do uchwycenia i wpisywany w niekończący się egzamin z pełnienia tej roli, często wywołującej wstyd i poczucie winy. Coraz częściej też prezentowano dwa opozycyjne wzorce czy modele macierzyństwa, tj. matki afirmujące i ambiwalentne (Budrowska 2000), Ja-idealna i Ja-realna matka (Olcoń-Kubicka 2009a), regulator i facylitator (Welldon 2016), matka prezentująca adaptacyjne i emancypacyjne strategie funkcjonowania (Willan-Horla 2013), stare i nowe macierzyństwo (Bakiera 2014), matka pojmująca swą rolę w sposób nowoczesny i tradycyjny (Wojciechowska 2002a, 2002b), Kobieta i Matka (Badinter 2013), wreszcie matka dobra i zła (Waldman 2014). Warto podkreślić, że podstawą tych opozycyjnych wzorców jest odróżnianie lub zespalanie pojęcia kobiecości z pełnieniem roli matki w tradycyjny bądź nowoczesny sposób.

Ponadto zaczęły się pojawiać nowe pojęcia, a mianowicie: lęk przed rodzicielstwem, kalkulacja macierzyństwa (Bakiera 2013), syndrom wypalenia matki

(Sikorska 2009), procesualność roli matki (Kasten 2013), idealizacja macierzyństwa (Welldon 2016), nakaz macierzyństwa czy paradoks socjalizacyjny kobiet (Budrowska 2000). W dyskusji o macierzyństwie pojawiał się również sprzeciw wobec obwiniania matki i przypisywania jej głównego sprawstwa skutkującego problemami rozwojowymi u dziecka (Braverman 2003; Badinter 2013).

Wśród współczesnych wskaźników określających rolę matki na pierwszy plan wysuwa się zorientowanie na rozwój, dotyczące zarówno dziecka, jak i matki (Olcoń-Kubicka 2009b). Wzrasta znaczenie dziecka i jego podmiotowości (Liedloff 2010; Sears 2013; Stein 2014). Mówi się o „podnoszeniu jakości” (Bakiera 2013) i „fetyzszycacji” dziecka (Olcoń-Kubicka 2009a). Jednocześnie nowe macierzyństwo jest pojmowane raczej jako akt woli i indywidualna decyzja wynikająca z potrzeby samorealizacji (Olcoń-Kubicka 2009b; Bakiera 2013; Garncairek 2013; Salecl 2013; Slany 2013) niż jako obowiązek wobec społeczeństwa czy zaspokojenie instynktu macierzyńskiego. W tym kontekście bardzo ważnym komponentem roli matki staje się zaangażowanie rozumiane jako koncentracja na zadaniach wpisanych w tę rolę (Bakiera 2013).

Sikorska (2009) zauważa wzrost przyzwolenia społecznego na realizację roli macierzyńskiej na kilka sposobów. Najpopularniejszy zestaw zachowań polega na łączeniu własnych ambicji i zainteresowań zawodowych z funkcją głównego opiekuna dziecka (Kowalczyk, Rzepa 2015). Jednakże zarówno ten model, jak i możliwość wyboru innych wzorców pełnienia roli matki to często źródła wewnętrznych konfliktów wzbudzających lęk, niepokój i niepewność u kobiet (Wojciechowska 2002b; Sikorska 2009). Na ten aspekt zwraca uwagę także Salecl (2013) i podkreśla, że niepewność kobiet bierze się z trudnego dylematu: czy rola matki jest kwestią wyboru kobiety i jej praw czy też wynika z determinizmu biologicznego i naturalnego powołania?

Rozstrzygnięcie tego dylematu jest szczególnie ważne w kontekście niemal odwiecznej dominacji stereotypu matki Polki, który nakłada na kobiety wymóg sprawowania pełnej poświęcenia opieki nad rodziną, zwłaszcza nad dziećmi (Budrowska 2000; Radziszewska 2007; Titkow 2012; Kasten 2013). Bardzo ciekawe badania dotyczące tożsamości polskich kobiet przeprowadziła w 1998 i 2002 r. Titkow (2007), która ustaliła, że w ciągu zaledwie czterech lat zmienił się profil kobiet identyfikujących się z modelem matki Polki. Osłabiła się też wyrazistość treści tego wzorca. Warto jednak zauważyć, że obserwowane zmiany dotyczą przede wszystkim dobrze sytuowanych mieszkanek dużych miast (Radziszewska 2007; Olcoń-Kubicka 2009b; Sikorska 2009; Bakiera 2013), czego dowodem są publikacje o charakterze reportażu lub pamiętnika wskazujące na trudności w pełnieniu roli matki (m.in. Chutnik 2012; Woźniczko-Czeczott 2012; Łukowiak 2013; Graff 2014). Dają one wyraz zmianom zachodzącym w treści tej roli i wskazują na tendencję do odchodzenia od wzorca matki Polki.

Rola matki jest postrzegana przez dzisiejsze Polki głównie jako praca – trudna (Wojciechowska 2002b; Sikorska 2009; Graff 2014) i wykonywana za darmo (Titkow, Duch-Krzystoszek, Budrowska 2004). Stąd też mniej lub bardziej otwarcie nie chcą one realizować modelu idealnej matki, której bezdyskusyjnym zadaniem jest sprawowanie ciągłej opieki nad dzieckiem, przeznaczanie na ten cel ogromnej ilości czasu, energii i pieniędzy, przedkładanie potrzeb dziecka nad swoje, systematyczne zdobywanie wiedzy na temat rozwoju dziecka oraz odpowiedzialne wcielanie w życie fachowych zaleceń i nabytych umiejętności wychowawczych (Titkow, Duch-Krzystoszek, Budrowska 2004).

Wiedza współczesnych Polek na temat macierzyństwa łączy się z aktywnością w Internecie, gdzie najczęściej poszukują informacji i wsparcia ze strony innych kobiet. Tym samym przełamują aspekty roli związane z izolacją społeczną i nadmiernym obciążeniem (Bakiera 2013) oraz demokratyzują wiedzę ekspercką (Olcoń-Kubicka 2009b), która przestaje być wyłączną domeną specjalistów (lekarzy, położnych, psychologów itp.). Nowe macierzyństwo w Polsce łączy się z upublicznieniem doświadczenia tej roli. Dzieje się to poprzez wyznania znanych osób, blogi parentingowe i fora internetowe, debaty publiczne na temat macierzyństwa czy kampanie społeczne (np. „Rodzić po ludzku”). Owo upublicznienie wprowadza do obiegu społecznego nowe modele macierzyństwa, które przekształcają dotychczasowy wzorzec matki Polki (Olcoń-Kubicka 2009b; Bakiera 2013). Dzięki temu można poznać nie tylko aktualną reinterpretację wyobrażeń o matce idealnej, ale także różnorodność postaw rodzicielskich zajmowanych przez współczesne matki.

Dokonany przegląd literatury stał się podstawą projektu badawczego, którego celem było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy teoretyczny model „idealnej matki” jest akceptowany przez współczesne kobiety i jakie elementy tego modelu są szczególnie wyróżniane?
2. Czy model „idealnej matki” uznawany przez współczesne kobiety zawiera elementy negatywne, a jeśli tak, to jakie oraz czy ich obecność w modelu różnicuje badane grupy kobiet?

METODA I PROCEDURA BADAWCZA

Wpisy dotyczące pełnienia roli matki i zamieszczone na wybranych stronach internetowych potraktowano jako upublicznienie prywatnego dyskursu odnoszącego się do kreowania tożsamości „Ja jako matka” (Olcoń-Kubicka 2009b), funkcjonującej jako zmienna kontrolowana (Krejtz, Krejtz 2013). Kreowanie określonej tożsamości wpływa bowiem na rozumienie i sposób pełnienia roli matki, zwłaszcza gdy wokół danego bloga tworzą się społeczności popierające wyrażane tam treści. Dlatego najważniejszym kryterium doboru uczyniono popularność

bloga. Wzięto pod uwagę zasięg i poczytność bloga obliczane w miarach statystyk stron internetowych, tj. minimum 30 tys. użytkowników oraz co najmniej 150 tys. odsłon strony w skali miesiąca. W procesie selekcji blogów uwzględniono pięć kryteriów:

- wyróżnienia w konkursie „Blog Roku” w 2014 i 2015 r. w kategorii blogi parentingowe,
- rekomendacje autorek blogów wyróżnionych w konkursie „Blog Roku”,
- datę rozpoczęcia bloga (przed 1 stycznia 2015 r.),
- wyniki popularności bloga,
- charakterystykę treści bloga – to kryterium podzieliło grupę badaną, gdyż blogi były pisane albo w postaci pamiętnika, albo jako blogi eksperckie.

Zgodnie z wyszczególnionymi powyżej kryteriami analizie jakościowo-ilościowej (Pietkiewicz, Smith 2012) poddano zawartość treściową sześciu blogów poświęconych pełnieniu roli matki oraz tych wpisów gościnnych, z którymi autorki blogów się identyfikowały. Analiza dotyczyła okresu od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 r. Autorki blogów były w wieku od 25 do 34 lat. Ich aktywność na stronach www oraz częstotliwość publikowania były zróżnicowane (tab. 1).

Tab. 1. Liczba przeanalizowanych postów na poszczególnych blogach

	Blog 1	Blog 2	Blog 3	Blog 4	Blog 5	Blog 6
Liczba postów	106	190	152	206	74	93

Źródło: opracowanie własne.

Wpisy na blogach eksperckich (1, 5, 6) ukazywały się rzadziej, swą formą przypominały artykuły i często zawierały relacje z różnych wydarzeń (np. z konferencji poświęconej karmieniu piersią), porady dotyczące zdrowia, rozwoju i edukacji dziecka, opinie osobiste oraz wywiady ze specjalistami. Wpisy na blogach pamiętnikowych (2, 3, 4) dotyczyły przeważnie osobistych doświadczeń i zawierały wspomnienia, dialogi z dzieckiem, poglądy na funkcjonowanie w roli matki, opowieści lub sylwetki innych matek oraz wywiady ze specjalistami. Te blogi zawierały więcej materiałów fotograficznych i video niż blogi eksperckie. Zdjęcia i filmy dotyczyły życia rodzinnego autorek lub promowały książki, kosmetyki, zabawki. Ze względu na komercyjny charakter przekazu tych materiałów nie włączono do analizy.

Główną metodą badawczą była analiza treściowa (jakościowo-ilościowa) wybranych blogów, oparta na opisie postaw rodzicielskich dokonany przez Ziemską (2009), co pozwoliło na ustalenie 35 elementów/wskaźników tych postaw:

- postawa akceptacji dziecka: lubienie dziecka, akceptacja jego zdolności i ograniczeń, ujawnianie uczuć wobec dziecka, postrzeganie kontaktu

- z dzieckiem jako przyjemności, jawne aprobowanie, poznawanie potrzeb dziecka, pozwalanie na uczuciową niezależność i dawanie poczucia bezpieczeństwa,
- postawa współdziałania z dzieckiem: zaangażowanie i zainteresowanie zabawą i pracą dziecka, wciąganie dziecka w sprawy rodziny i domu, aktywne nawiązywanie kontaktu, gotowość wyjaśniania i przekazywania sposobów zdobywania wiedzy oraz postrzeganie jako przyjemności wspólnych rozmów i aktywności,
 - postawa dawania dziecku rozumnej swobody: stopniowe rozbudowywanie więzi psychicznej i obdarzanie dziecka zaufaniem, dawanie swobody adekwatnej do wieku, jednoczesne utrzymywanie autorytetu i kierowanie dzieckiem w pożądaną stronę, dbanie o zdrowie fizyczne i emocjonalne, unikanie przedstawiania świata jako zagrożenia,
 - postawa uznania praw dziecka: ustosunkowanie się do przejawów aktywności odpowiednich do fazy rozwojowej, pozwalanie na ponoszenie odpowiedzialności za swoje zachowanie, okazywanie szacunku, podsuwanie sugestii i wyjaśnień przy jednoczesnym unikaniu narzucania i wymuszania, opieranie dyscypliny na wzajemnie obowiązujących zasadach,
 - postawa nadmiernej koncentracji na dziecku: dominujące lub wyłącznie pozytywne emocje w stosunku do dziecka i roli matki, przyjmowanie pełnej odpowiedzialności za dziecko (tj. interpretowanie każdego niepowodzenia dziecka w kategoriach własnej winy), motyw powołania lub innego wyższego celu, drugoplanowość własnych emocji, potrzeb i celów, zadowolenie z zajmowanej postawy, akceptacja roli,
 - postawa nadmiernego dystansu uczuciowego wobec dziecka: naprzemiennie pojawianie się negatywnych i pozytywnych uczuć względem pełnionej roli, brak motywu powołania, brak poczucia spełnienia, postrzeganie odpowiedzialności płynącej z roli jako przytłaczającej lub/i zaskakującej, równoważne/konkurencyjne traktowanie potrzeb swoich i dziecka, poczucie winy w związku z nadmiernym dystansem uczuciowym.

Jako że rolę matki zwykło się w psychologii łączyć z uogólnioną postawą wobec dziecka, przyjęto, że 23 elementy postaw wartościowanych pozytywnie (tj. akceptacji dziecka, współdziałania z nim, dawania mu rozumnej swobody i uznania praw dziecka) stanowią wskaźniki teoretycznego modelu „idealnej matki” (Ziemska 2009).

Zebrany materiał treściowy (821 wpisów) przeanalizowano, posługując się Interpretacyjną Analizą Fenomenologiczną (Pietkiewicz, Smith 2012). Następnie zsumowano częstość pojawiania się wskaźników przypisanych pozytywnym postawom rodzicielskim i w ten sposób ustalono ich udział w modelu idealnej matki preferowanym przez współczesne kobiety. Kolejnym krokiem była weryfikacja obecności wskaźników postaw negatywnych w ramach tego modelu. Po czym,

w celu sprawdzenia różnic pomiędzy wzorcami roli matki lansowanymi przez reprezentantki obu rodzajów analizowanych blogów (eksperckiego i pamiętnikowego), przeprowadzono analizę statystyczną za pomocą testu U Wilcoxona.

WYNIKI

Analizie poddano treści dotyczące roli matki zawarte w 821 postach składających się na blogi eksperckie (N=3) i pamiętnikowe (N=3). W celu sprawdzenia, jakie wskaźniki teoretycznego modelu idealnej matki znajdują odzwierciedlenie w analizowanych treściach, zliczono wpisy świadczące o postawach: akceptacji, współdziałania z dzieckiem, dawania rozumnej swobody i uznania praw dziecka. Na tej podstawie obliczono wartości średnie i procentowe dotyczące zgodności z teoretycznym modelem idealnej matki w odniesieniu do analizowanych blogów (tab. 2) oraz udział poszczególnych postaw jako elementów tego modelu (tab. 3).

Tab. 2. Liczebność wskaźników teoretycznego modelu idealnej matki w poszczególnych blogach i zgodność z modelem

Postawa	Akceptacji dziecka	Współdziałania z dzieckiem	Dawania rozumnej swobody	Uznania praw dziecka	Suma	M	% zgodności z teoretycznym modelem idealnej matki
Blog E	59	34	43	22	158	6,86	29,82
Blog P	133	49	85	68	355	14,56	63,30
Blog P	76	42	63	32	213	9,26	40,26
Blog P	77	36	60	60	233	10,13	44,00
Blog E	68	23	62	32	185	8,04	35,00
Blog E	74	98	35	11	218	9,47	41,17

E – blog ekspercki; P – blog pamiętnikowy; pogrubiono największe liczebności

Źródło: opracowanie własne.

Ustalono, że elementy teoretycznego modelu idealnej matki były obecne przede wszystkim (58,2%) w blogach pamiętnikowych (M=260,33; SD=65,43), zwłaszcza w blogu drugim (63,3%), rzadziej (41,8%) w blogach eksperckich (M=187,00; SD=30,05), a najrzadziej w blogu pierwszym (29,8%). Wywnioskowano również, że największy udział w modelu idealnej matki miała postawa akceptacji dziecka (36,29%), następnie – dawania mu rozumnej swobody (25,93%), a w dalszej kolejności – współdziałania z dzieckiem (21,01%) oraz uznania jego praw (16,77%).

Tab. 3. Statystyki opisowe postaw przypisanych teoretycznemu modelowi idealnej matki i udział postaw w modelu

Postawa	M	SD	Max	Min.	Suma wskaźników postawy	% udziału w teoretycznym modelu idealnej matki
Akceptacji dziecka	81,17	26,26	133	59	487	36,29
Współdziałania z dzieckiem	47,00	26,44	98	23	282	21,01
Dawania rozumnej swobody	58,00	17,48	85	35	348	25,93
Uznania praw dziecka	37,50	22,09	68	11	225	16,77
Suma					1342	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Wśród elementów składających się na wzorec idealnej matki akceptowany przez współczesne kobiety najczęściej – 154 razy (11,47%) – występowała dbałość o zdrowie fizyczne i emocjonalne dziecka. Kolejnym popularnym wskaźnikiem było poznawanie potrzeb dziecka – 127 obserwacji (9,46%). Trzecim (103 obserwacje) pod względem popularności wskaźnikiem było zaangażowanie oraz zainteresowanie zabawą i pracą dziecka (7,67%). Najrzadziej występowały wskaźniki: pozwalanie na ponoszenie odpowiedzialności za swoje zachowanie (2,08%), opieranie dyscypliny na wzajemnie obowiązujących zasadach (2,16%) oraz ujawnianie uczuć wobec dziecka (2,23%).

W kolejnym kroku sprawdzono, czy współczesne kobiety postrzegają swą rolę wyłącznie w zgodzie z teoretycznym modelem idealnej matki (Ziemska 2009) czy też w ten wzorec wpisują się elementy postaw wartościowanych negatywnie. Okazało się, że spośród składników postawy nadmiernej koncentracji na dziecku najczęściej – 146 razy (36,59%) – wskazywano na wyróżniający się motyw spełnienia, powołania lub innego wyższego celu. Wskaźnik akceptacji pełnionej roli i towarzyszącego jej zadowolenia wystąpił 98 razy (24,56%), a dominujących lub wyłącznie pozytywnych emocji wobec dziecka i pełnionej roli matki – 74 razy (18,54%). Najczęstszym wskaźnikiem postawy nadmiernego dystansu uczuciowego było równoważne (a nawet konkurencyjne) traktowanie potrzeb swoich i dziecka, co zaobserwowano 116 razy (40,84%). Na postrzeganie odpowiedzialności wynikającej z roli jako zaskakującej lub przytłaczającej wskazano 76 razy (26,76%).

Analiza porównawcza wszystkich (35) elementów postaw rodzicielskich, przeprowadzona z uwzględnieniem przynależności badanych kobiet do gru-

py eksperckiej bądź pamiętnikowej, wykazała, że istotne statystycznie różnice odnoszą się do postawy akceptacji dziecka ($p=0,05$) oraz postawy nadmiernego dystansu uczuciowego ($p=0,05$). Średni wynik dla postawy akceptacji dziecka w grupie pamiętnikowej ($M=67,00$; $SD=7,55$) był wyższy niż w grupie eksperckiej ($M=95,33$; $SD=32,62$). Średni wynik dla postawy nadmiernego dystansu uczuciowego w grupie pamiętnikowej ($M=78,33$; $SD=24,85$) był znacznie wyższy niż w grupie eksperckiej ($M=16,33$; $SD=10,41$) (tab. 4).

Tab. 4. Porównanie postaw rodzicielskich w obu badanych grupach

Postawa	Grupa	M	SD	Z	p	r
Akceptacji dziecka	Ekspercka	67,00	7,55	-1,96	0,05*	0,80
	Pamiętnikowa	95,33	32,62			
Współdziałania z dzieckiem	Ekspercka	51,67	40,50	-0,66	0,513	0,27
	Pamiętnikowa	42,33	6,51			
Dawania rozumnej swobody	Ekspercka	46,67	13,87	-1,53	0,127	0,62
	Pamiętnikowa	69,33	13,65			
Uznania praw dziecka	Ekspercka	21,67	10,50	-1,77	0,077	0,72
	Pamiętnikowa	53,33	18,90			
Nadmiernej koncentracji na dziecku	Ekspercka	66,33	33,53	-0,22	0,827	0,09
	Pamiętnikowa	81,00	63,84			
Nadmiernego dystansu uczuciowego	Ekspercka	16,33	10,41	-1,96	0,05*	0,80
	Pamiętnikowa	78,33	24,85			

* $p=0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Na tej podstawie dokonano porównania teoretycznego modelu idealnej matki z modelem preferowanym przez współczesne kobiety, tj. uzupełnionym przez elementy negatywnych postaw rodzicielskich. Uwzględniono przy tym przynależność badanych kobiet do grupy eksperckiej bądź pamiętnikowej. Stwierdzono statystycznie istotne różnice pomiędzy tymi grupami w zakresie wzorca idealnej matki z elementami nadmiernego dystansu uczuciowego ($p=0,05$). Średni wynik dla grupy pamiętnikowej ($M=338,67$; $SD=89,94$) był wyższy niż dla grupy eksperckiej ($M=203,33$; $SD=28,75$). Pozostałe różnice okazały się statystycznie nieistotne (tab. 5).

Tab. 5. Porównanie wzorców idealnej matki w obu badanych grupach

Model	Grupa	M	SD	Z	p	r
Idealna matka	Eksperscka	187,00	30,05	-1,53	0,127	0,62
	Pamiętnikowa	260,33	65,43			
Idealna matka z elementami postawy nadmiernej koncentracji	Eksperscka	253,33	29,14	-1,09	0,275	0,45
	Pamiętnikowa	341,33	116,90			
Idealna matka z elementami postawy nadmiernego dystansu uczuciowego	Eksperscka	203,33	28,75	-1,96	0,05*	0,80
	Pamiętnikowa	338,67	89,94			

* p=0,05

Źródło: opracowanie własne.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Elementy składające się na teoretyczny model idealnej matki (Ziemska 2009) znalazły swe odzwierciedlenie w treści blogów prowadzonych przez współczesne kobiety. Silnymi akcentami w uznawanym przez nie modelu idealnej matki są składniki postawy akceptacji (36,29%), tj. przede wszystkim dbałość o fizyczne i emocjonalne zdrowie dziecka, poznawanie jego potrzeb oraz uwzględnianie specyfiki tych potrzeb w planowaniu procesu wychowania. Składają się one na nową postawę macierzyńską, określaną przez Olcoń-Kubicką (2009a) i Bakierę (2009) mianem zaangażowanej. Warto zauważyć, że teoretyczny model idealnej matki o wiele wyraźniej odzwierciedlały treści wyrażane przez reprezentantki grupy pamiętnikowej (58,2%), opisujące dzień po dniu zindywidualizowane doświadczanie macierzyństwa, niż przez matki należące do grupy eksperckiej (41,8%) i przekazujące głównie porady i wskazówki. Głębszego wyjaśnienia tej różnicy można poszukiwać w odmiennym postrzeganiu macierzyństwa jako mniej lub bardziej zespolonego bądź odrębnego od pojęcia kobiecości (Budrowska 2000).

Przeprowadzone badanie ujawniło potrzebę uaktualnienia modelu Ziemskiej w odniesieniu do niektórych elementów postawy nadmiernego dystansu uczuciowego i nadmiernej koncentracji na dziecku. Chodzi o wyakcentowane przez współczesne kobiety poczucie misji i akceptację pełnionej roli, przypisane przez Ziemską (2009) postawie nadmiernej koncentracji na dziecku. Zarówno ten element, jak i drugi z najczęściej wskazywanych składników tej postawy, tj. wyróżniający się motyw spełnienia, powołania lub wyższego celu, odzwierciedla tradycyjnie pojmowaną wyjątkowość roli matki (Budrowska 2000; Namysłowska 2003; Titkow 2012; Badinter 2013; Gracka-Tomaszewska 2014) oraz motywy związane z samorealizacją i rozwojem kobiety (Budrowska 2000; Olcoń-Kubicka

2009a, 2009b; Bakiera 2013; Gracka-Tomaszewska 2014). W tym miejscu warto zaznaczyć, że badane kobiety często wskazywały na elementy postaw rodzicielskich umiejscowione na przeciwnych biegunach, jak np. równoważne (a nawet konkurencyjne) traktowanie potrzeb swoich i dziecka vs postrzeganie odpowiedzialności płynącej z roli jako przytłaczającej lub zaskakującej. Ta obserwacja potwierdza wniosek sformułowany przez Titkow (2012) na temat siły wpływu zmieniających się strategii życiowych Polek na postrzeganie siebie w roli matki. Owe przemiany trafnie oddaje widoczna w przeprowadzonym badaniu tendencja do uzupełniania teoretycznego modelu idealnej matki elementami świadczącymi o nadmiernej koncentracji na dziecku bądź o nadmiernym dystansie uczuciowym wobec niego.

Wyniki przeprowadzonego badania potwierdziły również wniosek sformułowany przez Olcoń-Kubicką (2009b) o dominującym w Polsce modelu macierzyństwa, który sytuuje się pomiędzy tradycyjnym a nowoczesnym wzorcem idealnej matki. Na pełnieniu roli matki odciska dziś swoje piętno kultura indywidualizmu (Bakiera 2013; Salecl 2013), obecna w analizowanych blogach pamiętnikowych w postaci *stricte* osobistego sposobu doświadczenia macierzyństwa i wykonywania zadań związanych z rolą matki. Chodzi przede wszystkim o uznanie wyjątkowości dziecka w rozumieniu specyficznego układu jego cech i potrzeb, który matka pragnie poznać i do którego dostosowuje praktyki wychowawcze (Sikorska 2009; Kasten 2013; Jucewicz 2016).

Rozpowszechnienie wiedzy specjalistycznej z zakresu m.in. psychologii rozwojowej, pedagogiki czy medycyny pozwala na poszerzanie repertuaru zachowań rodziców. Szczególną rolę w tym zakresie przypisuje się kobietom ze względu na utożsamiane z płcią zdolności psychologicznego rozwijania zasobów innych ludzi (Budrowska 2000) oraz ze względu na predyspozycje instynktowe (Badinter 1998, 2013). Rola matki wymaga nabycia przez kobiety wielu nowych – i to pozaedukacyjnych – umiejętności (Budrowska 2000). Poziom zaangażowania matki oraz stopień wykorzystywania profesjonalnej wiedzy na temat rozwoju dziecka ma przybliżyć rodziny do ideału wychowania, dzięki czemu dziecko zyska szansę na pełną realizację swego potencjału (Urbańska 2012; Jucewicz 2016). Jednakże w przeprowadzonym badaniu zdobywanie informacji na temat macierzyństwa okazało się niezbyt ważnym elementem współcześnie rozumianej roli matki. Motyw samokształcenia w zakresie przebiegu procesu wychowania i tworzenia relacji z dzieckiem pojawił się wyłącznie w blogach eksperckich, zaś aspekt wiążący wychowanie z intuicją odnaleziono zaledwie 8 razy.

Na zakończenie warto prześledzić, jakie składniki postaw były szczególnie charakterystyczne dla poszczególnych blogów, gdyż ten zabieg dość trafnie wskaże na dominujące elementy roli matki w ujęciu współczesnych kobiet. Okazało się, że w 1 i 5 blogu dominowało poczucie powołania, spełnienia lub innego wyższego celu oraz dbanie o zdrowie fizyczne i emocjonalne dziecka. Dla 2 i 3 blo-

ga najbardziej charakterystyczne były następujące wskaźniki: poczucie powołania, zadowolenie z sytuacji i akceptacji roli oraz równoważne (a nawet konkurencyjne) traktowanie potrzeb swoich i dziecka. Dla bloga 4 było to okazywanie szacunku dla indywidualności dziecka, dbanie o zdrowie fizyczne i emocjonalne dziecka oraz równoważne (a nawet konkurencyjne) traktowanie potrzeb swoich i dziecka. Kobiety skupione wokół 6 bloga wskazywały najczęściej na dążenie do poznawania potrzeb dziecka oraz na zaangażowanie i zainteresowanie zabawą i pracą dziecka. Zatem aż w pięciu z sześciu blogów pojawiły się – jako dominujące – elementy należące do negatywnie wartościowanych postaw rodzicielskich (Ziemska 2009).

Ogólnie można stwierdzić, że w blogach eksperckich dominowało zainteresowanie potrzebami dziecka i ich zaspokajaniem, a wśród elementów niemieszczących się w modelu Ziemskiej wyróżniono poczucie misji lub spełnienia oraz sposób kształcenia się w roli matki (postawa nadmiernej koncentracji na dziecku). To ustalenie można odnieść do koncepcji intensywnego macierzyństwa zaproponowanej przez Hays (1998; Ennis 2015). W blogach pamiętnikowych natomiast dominowały składniki postawy zarówno nadmiernie skoncentrowanej na dziecku (satysfakcja z roli oraz poczucie misji lub spełnienia), jak i nadmiernie zdystansowanej (równoważne traktowanie potrzeb swoich i dziecka oraz przytłoczenie odpowiedzialnością płynącą z roli). Istotnie statystycznie różnice pomiędzy analizowanymi grupami blogów pozwalają przypuszczać, że w blogach pamiętnikowych pojawił się postulat dotyczący zwiększania podmiotowości kobiet (Budrowska 2000; Garncarek 2013). Stwierdzone rozbieżności mogą wynikać m.in. z funkcji realizowanych w ramach blogów (Olcoń-Kubicka 2009b; Sikorska 2009). Blogi pamiętnikowe to swoiste grupy wsparcia, które otwarcie mówią o zasadach, na jakich współczesne kobiety chcą być matkami, natomiast blogi eksperckie funkcjonują jako internetowy poradnik, który redukuje niepewność płynącą z wielości możliwych sposobów pełnienia roli matki (Sikorska 2009).

ZAKOŃCZENIE

Analiza internetowych zapisów Polek-blogerek ukazuje dynamiczny i bogaty treściowo obraz współczesnego macierzyństwa. Wojciechowska (2002a) stwierdza, że to brak wspólnych przeżyć pokoleniowych powoduje trudności ze spójnym definiowaniem roli matki. Z kolei Titkow (2007) podkreśla dokonujące się dosłownie na naszych oczach zmiany tożsamości Polek i wskazuje na rozdźwięk między ukazywanym empirycznie wzrostem znaczenia dziecka a zwiększaniem się liczby osób niezdecydowanych na posiadanie dzieci (Titkow 2012). Przyjmując za Badinter (1998), że wartości społeczne obowiązujące w danej epoce niejako wyznaczają definicję idealnej/dobrej matki, można przypuszczać, że aktualne

tendencje zmierzające do aktywizacji kobiet w różnych dziedzinach życia pomogą w wyklarowaniu się nowego wzorca lub w spolaryzowaniu wizerunku współczesnej matki Polki.

BIBLIOGRAFIA

- Badinter E. (1998), *Historia miłości macierzyńskiej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- Badinter E. (2013), *Konflikt: kobieta i matka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bakiera L. (2009), *Generatywność rodziców jako wartość rozwojowa rodziny*, [w:] B. Harwas-Napierała (red.), *Rodzina jako wartość w rozwoju człowieka*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Bakiera L. (2013), *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Warszawa: Difin.
- Bakiera L. (2014), *Zaangażowanie w rodzicielstwo na tle współczesnej rodziny*, „Kultura i Edukacja”, nr 2.
- Błocian I. (2007), *Archetyp Wielkiej Matki. Obraz kobiety i macierzyństwa według Carla Gustawa Junga i Karla Kerenyiego*, [w:] B. Płonka-Syroka, J. Radziszewska, A. Szlagowska (red.), *Oczekiwania kobiet i wobec kobiet. Stereotypy i wzorce kobiecości w kulturze europejskiej i amerykańskiej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Braverman L. (2003), *Pogłębienie świadomości: osobisty przewodnik po feminizmie i terapii rodzin*, [w:] L. Braverman (red.), *Podstawy feministycznej terapii rodzin*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Brown B. (2012), *Dary niedoskonałości. Jak przestać się przejmować tym, kim powinniśmy być i zaakceptować to, kim jesteśmy*, Poznań: Media Rodzina.
- Budrowska B. (2000), *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław: Wydawnictwo Funna.
- Chutnik S. (2012), *Mama ma zawsze rację*, Warszawa: Maman.
- Ennis L.R. (2015), *Intensive Mothering: The Cultural Contradictions of Modern Motherhood*, Bradford: Demeter Press.
- Garncarek E. (2013), *Niepodejmowanie roli rodzicielskiej jako przejaw procesów indywidualizacji i upodmiotowienia jednostek*, [w:] K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gerrig R.J., Zimbardo P.G. (2006), *Psychologia i życie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gracka-Tomaszewska M. (2014), *Drogi do macierzyństwa. Reprezentacja siebie i reprezentacja dziecka w umyśle kobiety jako podstawa macierzyństwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Graff A. (2014), *Matka feministka*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Hays S. (1998), *The Cultural Contradictions of Motherhood*, New Haven: Yale University Press.
- Hulewska A. (2002), *Stereotypy związane z płcią a realizacja zadań rozwojowych w okresie dorosłości*, [w:] K. Appelt, J. Wojciechowska (red.), *Zadania i role społeczne w okresie dorosłości*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Jucewicz A. (2016), *Dlaczego dzieci stały się dla rodziców z klasy średniej ich największą inwestycją psychiczną, emocjonalną i finansową?*, www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53663,18895305,dystrybutorzy-szczescia.html (dostęp: 17.12.2016).
- Kasten A. (2013), *Dyskurs naukowy w Polsce na temat macierzyństwa*, [w:] K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Kowalczyk J., Rzepa T. (2015), *Konflikt ról społecznych i zawodowych a poczucie satysfakcji z życia*, „Opuscula Sociologica”, nr 2.
- Krejtz K., Krejtz I. (2013), *Rzetelność w analizie treści*, [w:] K. Stemplewska-Żakowicz, K. Krejtz (red.), *Wywiad psychologiczny. Wywiad jako postępowanie badawcze*, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Liedloff J. (2010), *W głębi kontinuum*, Warszawa: Mamina.
- Łukowiak M. (2013), *Projekt matka. Niepowieść*, Warszawa: Świat Książki.
- Namysłowska I. (2003), *Kobieta w cyklu życia rodziny*, [w:] J. Meder (red.), *Problemy zdrowia psychicznego kobiet*, Kraków: Komitet Redakcyjno-Wydawniczy Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego.
- Olcoń-Kubicka M. (2009a), *Indywidualizacja a nowe formy wspólnotowości*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Olcoń-Kubicka M. (2009b), *Rola Internetu w powstawaniu nowego modelu macierzyństwa*, [w:] M. Sikorska (red.), *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pietkiewicz I., Smith J.A. (2012), *Praktyczny przewodnik interpretacyjnej analizy fenomenologicznej w badaniach jakościowych w psychologii*, „Czasopismo Psychologiczne”, nr 18(2).
- Płopa M. (2005), *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Elbląg: Wydawnictwo Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej.
- Radziszewska J. (2007), *Matka Polka – ideal wiecznie żywy?*, [w:] B. Płonka-Syroka, J. Radziszewska, A. Szlagowska (red.), *Oczekiwania kobiet i wobec kobiet. Stereotypy i wzorce kobiecości w kulturze europejskiej i amerykańskiej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Salecl R. (2013), *Tyrania wyboru*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Sears W. (2013), *Księga rodzicielstwa bliskości*, Warszawa: Mamina.
- Sikorska M. (2009), *Matka „chora” zamiast „złej” – o nowych wzorach macierzyństwa*, [w:] M. Sikorska (red.), *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Slany K. (2013), *Ponowoczesne rodziny – konstruowanie więzi i pokrewieństwa*, [w:] K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stein A. (2014), *Dziecko z bliska*, Warszawa: Mamina.
- Titkow A. (2007), *Tożsamość polskich kobiet*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.
- Titkow A. (2012), *Figura Matki Polki. Próba demitologizacji*, [w:] R. Hryciuk, E. Korolczuk (red.), *Pożegnanie z Matką Polką? Dyskursy, praktyki i reprezentacje macierzyństwa we współczesnej Polsce*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Titkow A., Duch-Krzystoszek D., Budrowska B. (2004), *Nieodpłatna praca kobiet*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.
- Tyszkowa M. (2004), *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, [w:] M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Urbańska S. (2012), *Naturalna troska o ciało i moralność versus profesjonalna produkcja osobowości. Konstruowanie modelu człowieka w dyskursach macierzyńskich w latach 70. (PRL) i na początku XXI wieku*, [w:] R. Hryciuk, E. Korolczuk (red.), *Pożegnanie z Matką Polką? Dyskursy, praktyki i reprezentacje macierzyństwa we współczesnej Polsce*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Waldman A. (2014), *Bad Mother. A Chronicle of Maternal Crimes, Minor Calamities, and Occasional Moments of Grace*, London: Hodder&Stoughton.

- Welldon E.V. (2016), *Matka, madonna, dziwka. Idealizacja i poniżenie macierzyństwa*, Łódź: Oficyna Ingenium.
- Willan-Horla L. (2013), *Strategie funkcjonowania współczesnych Polek w życiu rodzinnym*, [w:] K. Slany (red.), *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wojciechowska J. (2002a), *Role rodzicielskie wobec zmian uniwersalnych*, [w:] K. Appelt, J. Wojciechowska (red.), *Zadania i role społeczne w okresie dorosłości*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Wojciechowska J. (2002b), *Role rodzicielskie a zmiany wspólne*, [w:] K. Appelt, J. Wojciechowska (red.), *Zadania i role społeczne w okresie dorosłości*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Woźniczko-Czeczott J. (2012), *Macierzyństwo non-fiction. Relacja z przewrotu domowego*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Ziemska M. (2009), *Postawy rodzicielskie*, Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.

SUMMARY

The aim of the study was to answer the question of how contemporary Polish women understand the role of mother and how this understanding refers to a theoretical model defined by Maria Ziemska. For this purpose, 35 indicators of parental attitudes were specified and then, reference to the discourses on motherhood publicized on the Internet through six blogs written by contemporary mothers, was made. Thanks to conducted analysis of maternal experience (published during one year), there were diagnosed not only the current reinterpretation of the ideas of perfect mother, but also the diversity of present-day parental attitudes of Polish women. Interpretation of results was based on Interpretative Phenomenological Analysis.

Keywords: parental attitude; motherhood; perfect mother; Polish mother

